

*Petrőczy Éva*¹

A MAGYARVALKÓI TEMPLOM ÉS PARÓKIA KISVILÁGA
JÉKELY ZOLTÁN ÉLETMŰVÉBEN

ABSTRACT

The Small World of the Parish of Magyarvalkó in the oeuvre of Zoltán Jékely

Zoltán Jékely, poet, essayist, novelist and literary translator, son of the poet Lajos Aprily, spent the summers of 1933-1936 in Magyarvalkó, in Transylvania, as a guest of his uncle, the local pastor, and his aunt, the famous embroiderer. Numerous Jékely writings document these summers, the daily life and the holy events of the parish of Magyarvalkó. In my paper, I intend to analyse the novel “Medardus”, published in 1936, and especially its holy supper-episode. I will also comment on Jékely’s essay “The Confession of the Death Record”, in which the poet, like his self-styled double in the novel, Iván Tenger, becomes familiar with the death records of the two Reverends Miháltz, father and son, and is amazed by the personal voice of these two noble souls. Analysing the relationship between Magyarvalkó and Jékely, I have also used a study by Lujza Tari, a professor at the Academy of Music. The comparative part of my investigation presents some parallels between “Medárdus” and Pál Szabó’s novel “Priests, Sundays”. Finally, I will present two Jékely-poems evoking Magyarvalkó, which can easily be related to the world-famous American poet Edgar Lee Masters’ poetic cycle “The Spoon River Anthology”.

Keywords: Kalotaszeg, pastor, apple-garden, death-register, Holy Supper, embroidery

Dolgozatom fő célja az, hogy bemutassam a hatalmas Jékely-életműben az ez-úttal központi témául választott, egyik legfontosabb és legkeresztyénibb elemet. Kiemelten azt, hogy mit is jelentett, hogyan is formálta, gazdagította már na-

1 *Petrőczy Éva* (Dr. habil., PhD) a Károli Gáspár Református Egyetem BTK nyugalmazott egyetemi docense. Fő kutatási területe a magyar és angol puritanizmus irodalma. betpetty@hungarnet.hu

gyon ifjú korától kezdve Jékely Zoltán hitét, egyéniségét, erdélyi gyökereit három, számára sorsdöntő, különösen a *Medárdus* című regényében,² továbbá a *A matricula vallomása* címet viselő, tanulmány-mélyességű esszéjében, s számos versében megörökített kalotaszegi nyár, ezek közül különösen az 1936-os. E régóta vallott felismerésem megerősítése érdekes módon nem egy irodalmárnak köszönhető, hanem egy nemzetközi hírű, a Zeneakadémián mindmáig tanító, kiváló és szép ráadásként rendkívül segítőkész, a *Parlando* című zenepedagógiai lap révén megismert, népzenekutató docens asszonynak, Tari Lujzának, Ő az a jeles kutató, aki az Erdélyi Múzeum 2016. február 1-jei számában egyrészt témánk szempontjából páratlanul fontos és alapos, irodalmi körökben jelentőségéhez képest nem igazán ismert, s nem túl gyakran idézett tanulmányt közölt, s aki, gyönyörű, Isten-adta ráadásként, történetesen annak a neves muzsikusnak, Miháltz Gábornak a felesége, akinek ősei, Miháltz Elek és Miháltz Ákos nagytiszteletű urak voltak. Vagyis, azok az írói tehetséggel és nagy-nagy emberszeretettel megáldott egykori magyarvalkói lelkészek, akiknek Jékely Zoltán (és mindnyájunk!) számára oly fontos „matriculái”, halotti anyakönyvi bejegyzései nem száraz feljegyzések, hanem megrázó sors-történetek. Valóságos kis dramolettek, amelyek jelzik e két magyarvalkói lelkész, lelkész, apa és fia szinte zsigeri, mondhatnám szülői erejű kötődését a rájuk bízottakhoz. Olyanformán, mint a 17. századi kassai gályarab-prédikátor, Czeglédi István és felesége, akik gyülekezetük „szakajtónyi”, pontosan negyvenegy gyermekének nemcsak lelkigondozói, de szükség esetén „pótszülei”, keresztszülőkként gyámolai is voltak.³ Tari Lujza tanulmányának már a címe is sokat ígérő: *Vikár Béla nyomában Magyarvalkón*.⁴ E páratlan értékű, mert hitelesen testvérmúza-szemléletű, az irodalom és a zene elszakíthatatlan kapcsolatára utaló, s egyértelműen hiánypótló dolgozat első oldalán a szerző egy méltatlanul ritkán citált, rendkívüli bölcsességű Mikszáth Kálmán-mondatot idéz: „Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy mindennemű művészre nézve mily fontos a népeletnek és népléleknek rendszeres és tudatos tanulmányozása és a néprajzzal való tüzetes foglalkozás.” Legnagyobb örömünkre a mikszáthi örök bölcsességet híven, pontosan követő és felidéző lapokon máris Magyarvalkóra érkezünk, amely idézem Tari Lujzát: „...jeles néprajzkutatók részéről, majd Jékely Zoltánnak köszönhetően irodalmi szempontból is figyelmet kapott... 1900 után csak 1973-ban járt Valkón népzenekutató, személyemben. Elsősorban családi okokból mentünk, mert nem jártam még ott, ahol férjem apai déd- és nagyszülei, Miháltz Elek és fia, Ákos élt a családjával. Azon személyek, akik önzetlenül segítettek a náluk megforduló néprajzi gyűjtők munkáját, s akik maguk is sokféle formában járultak hozzá Kalotaszeg népművészeté, nyelvi dialektusa és történelmé megismeréséhez.”⁵

2 JÉKELY Zoltán: *Medárdus*, Budapest, Franklin Társulat, 1938.

3 PETRÓCZI Éva: Czeglédi István, a kassai mártír prédikátor, in: PETRÓCZI Éva: *Prédikátorok és poéták*, Komárom, Szlovákai Református Keresztyén Egyház, 2015, 32–66.

4 TARI Lujza: Vikár Béla nyomában Magyarvalkón, *Erdélyi Múzeum* 78(2016/2), 1–23.

5 Uo. 2, 6.

Tari Lujzának nem csupán számos, a Miháltzokat érintő információért vagyok hálás, hanem azért is, mert kiváló tanulmánya arra indított, hogy a könyvtárnyi Kalotaszeg-szakirodalomból legalább hárommal egy kicsit közelebről is megismerkedjek. Ezek közül számomra talán a legfontosabb Vasas Samu és Salamon Anikó *Kalotaszegi ünnepek* címet viselő, hiánypótló, jelentős műve, amely egy civilben biológia szakos, idősebb tanár, s egy nagyon tehetséges, fiatalon elhunyt hivatásos néprajzkutató hölgy közös munkája volt, s kettejük összesen tizenhat évig tartó, elszánt kutatásainak és témaszeretetének, továbbá a különböző generációk és szakterületek mifelénk elég ritka együtt-munkálkodni-tudásnak ritka gyümölcse. E „kalotaszegi kalauz” szép előszava, vagyis Nagy Olga sorai, pontosabban egy általa találóan kiválasztott Páskándi Géza idézet, fényt deríthet arra is, hogy Jékelyt a családi kötelek és hitéleti élmények, megrázó felismerések és nagy pillanatok mellett mi tette e varázslatos, sok szempontból archaikus régió sok műfajú rajongójává: „A gépi civilizáció egyébként hasznos rengetegegében, [emlékezzünk: a *Medárdus* egyik epizódja éppen egy arról szóló megemlékezés, hogy a hímzéseket remeklő és generációkat hímezni tanító nagynéni, s az estét végig író-olvasó lelkész nagybácsi a falu két rádiójának egyikét birtokolja, s hallgatja, már 1933-ban] az elidegenítő látomásoktól tűzdelt létben – a népművészet természetközelt, emberközelt, humánus meleget áraszt...na természettel való szövetség megnyerhetőségét hirdetve... a maga örökös, bensőséges csodáival képes oldani a gyakori emberi szorongást.”⁶ Márpedig a *Medárdus* Tenger Ivánja, aki sok szempontból Jékely Zoltán ifjúkori, gyakran zaklatott énjének hasonmása, ugyancsak szorongásokkal telítődve érkezik a paplak nyugalmat, feloldódást ígérő kis vendégházába! Erről olvasva mi, nem kevés számú mai szorongók igazi testvériséget érezhetünk Jékelyvel!

E szavakon eltöprengve, azonnal eszünkbe juthatnak az írói és papi, majd püspöki tisztség terheit egyszerre (e kettős becsvágy szorításában többször bizony egészen a megbetegedésig sodródva) viselő Makkai Sándor szavai, amelyek 1926-ban, tehát éppen tíz évvel a *Medárdus* megjelenése előtt, egy rangos egyházi lapban, a *Protestáns Szemlé*ben láttak napvilágot: „Az erdélyi magyar szellem arra van hivatva, hogy kicsiny lehetőségek között, nagy erőfeszítéssel *egyetemesen* emberi szellemmé legyen. Erdély legkiválóbb fiai [így köztük a Miháltzok, majd méltó utódaik, Jékely Zoltán ugyancsak Magyarvalkót gyarapító nagynéne és nagybátyja] mindig érezték, hogy olyan magaslatokra kell emelkedniök és emelniök népüket, hogy onnan ők megláthassák a nyugati kultúra palotáinak és bástyáinak ormait, de őket is megláthassák onnan azok, akik az emberi szellem haladásának határvonalát figyelik. A vallás, a tudomány, a művészet és az erkölcsi jellem csúcsai azok, amelyeken elérhetjük Európa látószintjének vonalát, s egyúttal egy vonalba kerülhetünk mindazokkal, akik az emberiség jobb jövőjéért küzdenek.”⁷

6 VASAS Samu – SALAMON Anikó: *Kalotaszegi ünnepek*, Budapest, Gondolat, 1986, 11.

7 MAKKAI Sándor: Az erdélyi szellem, *Protestáns Szemle*, 35(1926/3), 129–134, 134.

Az általam olvasott Kalotaszeg-monográfiák sorában az időrendben legkorábbi Jankó János *Kalotaszeg magyar népe* című, először 1891-ben megjelent, s már a Jékely Zoltán által oly nagyra becsült pomológus-tiszteletes, az almák közhiedelem szerint egyértelműen bibliai gyümölcsének tudora és nagylelkű ajándékozója, Mihályt Elek értékes kutatásait is felhasználó könyve. Azt magától Jékelytől tudom, hogy ez a hasonmás kiadásban 1993-ban megjelent mű az ő könyvtárában még annak régi kiadásában állt a polcon, s egész életében gyakran forgatott olvasmánya volt. Ebbe a kiadásba egyik nála tett látogatásomkor bele is olvashattam, s így a Mihálytók világába bele is kóstolhattam (mint egy illatos kalotaszegi almába) sok évtizeddel ezelőtt. Házigazdám az új kiadást már nem érte meg!⁸ De ne feledkezzünk meg Péntek János *A kalotaszegi népi hímzés és szókincse* című, rendkívüli gazdagságú, egyszerre textil- és nyelvjárástörténeti gyűjteményéről sem, amelynek lapjairól a *Medárdus* szókincsének annyi eleme visszaköszön, hogy a huszonegyedik századi olvasók akár segédkönyvként, háttérolvasmányként is jó hasznát veszik Jékely szövegeinek teljesebb megértése érdekében e Magyarvalkót fontossághoz mértén kiemelten szerepeltető, fontos publikációnak.⁹

Mielőtt a *Medárdus* az én olvasatomban legfőbb témájából, egy kalotaszegi papi család, s elődeik kisvilágának ábrázolásából idéznék néhány döntő fontosságú részletet, s természetesen Jékely további, Magyarvalkó ihlette műveiből is néhány, ide illő részletet, van egy semmiképpen el nem mulasztható feladatomban. Az, hogy dolgozatomban e pontján citáljam a legifjabb Jékely-unoka, *Péterfy Sarolt* irodalomtörténész nem mindennapi szép és empatikus, megértő és szeretetteljes megnyitójának néhány részletét, amely a 2018-as Ars Sacra Fesztiválon hangzott el, a Petőfi Irodalmi Múzeum *Muzsikáló, rézszárnyú égi hinták – Jékely Zoltán és a szakralitás* című kiállításán: „Ha Jékely Zoltánnal kapcsolatban a »szakralitás« szót hallom, eszembe jutnak verssorok, naplórészletek, tárgyi emlékek. Szakrális terekkel, templomokkal, temetővel, harangokkal teli versek, naplóban titokzatos átolmleírások... És ott van mellette mennyi profán... Persze a két fogalom, a szent és a profán mindig és mindenhol kölcsönös feltételezettségben áll, és elválaszthatatlan egymástól, nincs ebben semmi meglepő, Jékelynél azonban különleges egységben ábrázolódik a kettő... aminek köszönhetően szakrális titokzatossággal telnek meg a legegyszerűbb tárgyak, helyzetek... Ugyanakkor a leginkább szakrális verseiben, többek között a *Psalmsban*, amelyben a kiállításnak címet adó sor szerepel [a „Muzsikáló, rézszárnyú égi hinták”], is mindig megjelenik egy-egy sor vagy kifejezés, amely épp profán jellegével és a már említett finom, jékelys iróniával ellenpontozza és töri meg a kialakulni készülő pátoszt.” Ez a pátosztalan szakralitás, a szent témákat is a játékoság, sőt, a gyermekség-közeli lét terébe vonás teszi felejthetlenné és minden sorában hitelessé azt az 1936 nyarán, a kalotaszegi Magyarvalkón készült képet, amelyen Jékely – lelkes házaspár nagybátyja, Kónya Gyula és felesége, Schéfer Lissette vendégként – kalotaszegi legénynek öltözve támaszkodik a cinterem egyik

8 JANKÓ János: *Kalotaszeg magyar népe*, Budapest, Néprajzi Múzeum, 1993.

9 PÉNTÉK János: *A kalotaszegi népi hímzés és szókincse*, Bukarest, Kriterion, 1979.

régi kopjafájára. Ha ezt a felvételt nézzük, felejthetetlen, belénk égett olvasmány-
 emlékek sokasága rebben fel bennünk: a Valkón írott versek csokra, az új kiadásra
 rég megérett, ott játszódó önéletrajzi ihletésű regény, a *Medárdus*, s az ugyancsak
 1936 nyarán, néhány szobába szorult, esőáztatta és sárba fulladt, igazán „medárdus-
 sos” napon szárba szökkenett esszé, *A matrikula vallomása*.¹⁰ Sajnálatos, hogy a Jékely
 Zoltánról kismonográfiát és számos értékelést író Pomogáts Béla – a parókiák kis-
 világát valószínűleg az írónál, de akár bármely „civil” egyháztagnál jóval kevésbé
 ismerve – ezt a regényt, s valószínűleg Jékely minden Valkó-ihlette írását az er-
 dőtüli mélabú „termékeként”, nosztalgia, esetleg danse macabre szerű írásokként
 könyvelte el. Ez azért is fájdalmas, mert a „halálközpontúság” vádja volt az egyik,
 amellyel a Rákosi-korban Jékelyt méltatlannak találták arra, hogy az Írószövetség
 tagja legyen. S talán mondanom sem kellene, hogy az itt következő Páskándi idézet
 idejében már réges-régen visszafogadták a hazai „hivatalos” tollforgatók közé, bár
 a Bajza utcai székházban e békésebb időszakban is elég ritkán fordult meg: „Erdélyi
 tapasztalatai sem tudták megbékíteni. Ahogy járta kettészakított szülőföldjét, olyan
 elkeseredés lett úrrá rajta, mint korábban *Medárdus* című kedvetlenségről árulkodó
 regényében.”¹¹ Számomra ez a költészetet realitással vegyítő „parochális regény”
 bármi egyébnek tekinthető, csak éppen nem a kedvetlenség, nem a borongás köny-
 vének. Sokkal inkább a magára találás, a gyökerek föllelése, a mélységes spirituális
 megtisztulás írásos létbizonylata, s a szereteté, nemcsak az őt oly természetességgel
 befogadó, 1933-ban, 1935-ben és 1936-ban is vendégül látó rokoni lelkészházas-
 pár iránt, hanem egyszersmind főhajtás a nyelvi és formai színekkel teli falu élői
 és holtjai előtt. Számomra a regény legfelemelőbb részlete az az alább idézendő
 úrvacsorai jelenet – 1985 késő őszen tartottam is erről egy előadást Amerikában,
 a connecticuti Fairfield magyar református gyülekezetében, dr. Havadtőy Sándor
 meghívására. Havadtőy nagytiszteletű úr egy ároni család sarja, Sepsiszentgyörgy,
 majd Kolozsvár nevelte volt, nagy tudású teológus és ugyanakkor jeles és jellemes
 emberjogi harcos. Egyházunk életének 2019 szomorú és baljós novemberében pe-
 dig széles körben, Erdélytől Amerikáig és Magyarorszáig meggyászolt halottja.
 Hosszú, mindig nemes céloknak odaszánt élete során ő volt többek között Ignác
 Rózsa, Jékely Zoltán és Jancsó Adrienne népszerűsítője az Újvilágban, sőt, Rózsa
 (Makkai Sándor unokahúga!) és Adrienne amerikai körútjának szervezője, s mind-
 nyájuk közeli barátja. A *Medárdus*ban szereplő „Havadtőy”-síremlékről akaratlanul
 is a „Havadtőy” családnév juthat az eszünkbe.

Ezek után ideje felidézni azokat a pillanatokat, amikor a pesti életétől gyak-
 ran megcsömörlött, s egyre idegenebbnek érzett hétköznapijait felemelő élmé-
 nyekkel gyógyítani akaró ifjú bölcsész, Tenger Iván pünkösdi vasárnapján úrva-

10 PETRÓCZI ÉVA: Muzsikáló, rézszárnyú égi hinták, Jékely Zoltán és a szakralitás, *Mértékadó*, 2018. szeptember 30, <https://ujember.hu/muzsikalo-rezszarnyu-egi-hintak/> (Letöltés: 2024. január 31.) – Az idézet első felében Péterfy Sarolt tárlatnyitó szavaival.

11 POMOGÁTS BÉLA: A hazatérés öröme és konfliktusai, Jékely Zoltán háborús évei Kolozsváron, *Nyelvünk és kultúránk*, 43(2013/1–4), 13–28, 21.

csorát vesz. A regény e negyedik fejezetének már a címe, „*Emlékezetnek köve...*” is hat a lelkünkre, és sejteti a folytonosság, s a hit minden körülmények között megtartó erejét: „Ott állott a kóruson, jobbra az orgonától. A kántortanító, akire arról a kamaszkori nyárról jól emlékezett, már a billentyűkön tartotta hatalmas, nehéz házimunkákban edzett kezét... Koppant sírással, zokogással, sóhajtozással szólalt meg az orgona... A vékonydongájú, szőke legátus, akivel csak az imént ismerkedett meg, s aki már pár perce ott szorongott a pap oldalán, halásápadtan emelkedett fel padjából. Talárját elől megigazította reszketeg ujjával. Balkezeiben derekához fogva bibliát szorongatott... Miért nem fújja, kolléga úr? [Ez célzás volt Iván budapesti bölcsészeti, tanárjelölti stúdiumaira] – fordult hozzá suttogva az orgonázó kántortanító – fújja bátran... Alleluja, Alleluja! – most már együtt énekelte vele, [s egy titokzatos, valahonnan mégis ismerős, feketeruhás lánnyal] s megeresztette jó baritonját, mint a hegyek között, diákkori kirándulásokon... Az úrvacsora-vevő férfiak lassan megindultak az úrasztala felé. A legátus is leereszkedett a szószékről. Már ott állott a tiszteletessel együtt a régi, aranszálakkal hímzett terítőjű asztal előtt. Valami mélyrőljövő fájdalom csapott bele hirtelen Ivánba: az, aki ezt a terítőt hímezte, Havadfőy Judit – a neve rajta van, az évszám is, 1730 – itt pihen alattuk, lent, a kriptában... Hát egyszercsak látja, hogy a feketeruhás leány is indul, s megy-megy nénjével együtt az Úrasztala felé. Éppen felnézett rá a nagynénje, s erősen integetett, hívta a szemével. Száját is kitátotta, mintha mondaná: gyere, fiam, együtt menjünk... Az úrvacsora-osztó ének elkezdődött... Harmadiknak ő került sorra... Így, élők között, régi halottak felett, zsongó ének hullámaiban, úgy találta, hogy életének kimondhatatlanul gazdag pillanatát éli most, s erő, lélek dagadt benne, örökkévalóságba kíváncsozó energia.”¹² Voltaképpen ez a mélyen átértzett közösségi hitéleti élmény folytatódik a regény VI., *Azokról, akik nincsenek* című fejezetében, amikor a Medárdus, június 8-a körüli esőáztatta napokban, hogy szorongató bezártságát enyhítse, a Pestről érkezett fiatalember a magyarvalkói halotti anyakönyvek olvasásába merül: „Iván, (már negyednapos volt a szakálla) – aki ezelőtt hat nappal [az imént idézett, tündöklő és felemelő pünkösdi vasárnapi úrvcsoravételkor] még világot átölelő, tündéri kalandokat szimatolt a verőfényből, az orgonazenéből, a lányok ruhájából, a levegőből, most XVIII. századi halotti beszédek olvasásával töltötte idejét, melyeket az eklézsia koporsószagú könyvei között fedezett fel.”¹³

Érdekes, hogy még ugyanakkor, 1936 nyarán, s ugyancsak Magyarvalkón vetett Jékely papírra egy, ugyanezt a témát egészen másként megközelítő felfogású írást, *A matrikula vallomását*. Ebben nagy gyöngédséggel, elismerő szeretettel ír ugyanezekről a halotti beszédekről, anyakönyvi feljegyzésekről. Azokról a valóságos portré-drámákról, amelyek nem adják át a valkói temető kopjafái alatt nyugvókat a végső feledésnek, s így a teljes, végleges halálnak, a megsemmisülésnek és a feledésnek. Áldott lelkészi kezek rótták ezeket a sorokat: időrendben először az illatozó almafái

12 Jékely: Medárdus, 35–45.

13 Uo. 59.

közt örök álmodni kívánó Mihály Elek nagytiszteletű úr, majd Ákos fia, aki egyben apja elhivatott, méltó utóda is volt: „Mint annyi más falusi temetőben, a magyarvalkóiiban is nyomtalanul elkorhadnak egy emberöltő alatt a kopjafák. De mégsem fogynak el! Újak teremnek a kidőlték helyébe, mint szülők helyébe a gyermekek. A falu él lenn a völgyben, s itt fenn, a hegyoldalon csakúgy él a temetője. ... A nagy többség, nemzedékek megújuló százai, ezrei, csak élnek egyik napról a másikra, a föld emberéhez méltón, bátran az örök névtelenség küszöbén, természetesnek tartván a nagy eltűnést. ... A matrikula az ő mauzóleumuk, panteonjuk, volt és való papjaik egykor üvegpóros gubacstinta, ma antracéntinta betűi minden aranyvésetű márványnál értékesebbek. Ott őriztetik a matrikula az eklésia hétzáros szekrényében... A falu váltakozó papjai voltak azok a műszerek, melyek a mindennap sivárságától egy hajszállal eltérő jelenségeket felfogták, s lejegyezték. S tették ezt minden időben az utókorra kacsintván, az elkövetkező »maradvák«-ra [utódokra], kiknek legyen miből okulniok.”¹⁴

A *Medárdust*, s Jékely több műfajban visszaköszönő Magyarvalkó-élményét elemezve azonban, minden, a szerzőhöz való személyes kötődésünk, szeretetünk megőrzése mellett, nem szabad hálátlanul megfélelkezniünk a Móricz Zsigmond által felfedezett és támogatott, valóban nagy tehetségű, paraszti származású Szabó Pálról sem, aki biharugrai földműves családba született, sok ifjúkori írásának tanúsága szerint meglehetősen hívő emberek közé. A rendszerváltást követő diáknemzedékek – köztük az enyém, az ötvenes évek nagyszámú szülőitje is – már egyáltalán nem erről az Isten-közeli Szabó Pálról tanult, csupán a magyar agrármozgalmak elszánt harcosáról. Hitben megélt korábbi alkotó éveinek szép tanúságtétele a Franklin Kiadónál a *Medárdussal* csaknem egy időben megjelent *Papok, vasárnapok*, amely egy ifjú segédlelkész, Zákány István beilleszkedését hozza elénk, ezúttal nem Erdélyben, hanem egy Duna menti, férjhez menni vágyó papkisaszszonyokban bővelkedő családban. Itt a szakrális elemek egyáltalán nem a folklorisztikusokkal és a költőiekkel keverednek, hanem az egészen földközeli, köznapi realitásokkal. Dús ebédekkel és mohó dunai strandolásokkal. Ezzel együtt még ebben a könyvben is van egy kifejezetten „medárdusi”, vagy legalábbis Jékely regényével rokonítható jelenet, amelyet vétek volna itt és most nem idéznünk, már csak Szabó Pál református énjének, gyökereinek jó emlékezetére is, írói énjének elhallgatott része iránti, őszinte megbecsülésünk jeléül: „Híre volt a faluban az új segédlelkésznek és meglehetősen tele volt a templom... Az öreg tiszteletes mellette ült [ama soklányos apa], s halk, sok énekléstől megfakult hangon énekelt, és az orgona mintha őhozzá igazodna... Lelke andalogva kóborolt a zoltárokkal... Most úgy látta, hogy az egész gyülekezet egy roppant nagy zoltár, amelyből mind felé néznek a levelek... Elmondotta a bevezető imát, de még egy kicsit reszketett a hangja. Aztán felnyitotta a Bibliát és ettől eltöltötte a lelkét egy nagy, nagy nyugalom. Minden keresztyűgázoló szeretettel símogatta meg tenyerével a meg-

14 JÉKELY Zoltán: A matrikula vallomása, in: Jékely Zoltán: *A Bárány Vére*, Budapest, Szépirodalmi, 1980, 104–112, 104–105.

jelölt helyet, mintha vérébe, lelkébe sugároztak volna át a betűk: az arca kipirult, szeme a gyülekezet lelkét kereste Isten kegyelméből ... Soha nem érzett hit fűtötte a lelkét, hogy íme, megadatott néki Isten ingyen való kegyelméből a megszentelt alkalom, hogy ezt a népet a sír mellől visszaölelhesse. [Az idős korban szült Rákhele, a Mózes 1, 30 példájával intve a falu lakóit az ott is tragikusan eluralkodó, majdnem-ormánsági méretű egykézés abbahagyására.] Ifjúságának el nem pazarolt erői nyiladoztak, amint megkezdte beszédét.¹⁵ Ugy vélem, ez a párhuzam csak megerősíti a *Medárdus* legtöbb üzenetét, s a költőiség hiányát a realitások, ha nem is pótolják, méltó módon kiegészítik.

Ezt a magyarvalkói bolyongást, s az iménti kis dunántúli kitérőt mi mással fejezhetnénk be, mint két, egyaránt 1933 nyara ihlette Jékely-verssel. Az első egy komoly, de a gyászt enyhítő, az örök házastársi szerelmet is felidéző, mélységes hittel teli pillanatkép:

Valkói temetés¹⁶

A tíz öreg halálkórusa szól:
kihullt foguk helyén árad az ének;
már a kaszást ott érzik valahol
nyakuk mögött, s rezgetnek a vének.
Táskája nőtt már mind a nők szemének,
– tán ezredik könnyüknél tartanak –,
vígasztalják egymást? „ilyen az élet”.

A koporsóból hosszúujjú ing,
kék keszkenő, s írásosdíszű pendely
lobog elő; testetlen búcsút int,
s mesél az asszonyról, ki vele ment el,
hogy ölelkezzék földdel és a csenddel.
Ma kezdi meg. Boldogan alszik és
nem érzi, mert kútnál mélyebb a szender,
hogy morzsolja majd szét az ölelés...

Magyarvalkó, 1933

Ennek a siratónak egyszerre ellentéte, de ugyanakkor több szempontból egyenes ági rokona *A Spoon River-i boltak* hangulatát idéző második, jóval rövidebb, ámde Jékelyre ugyancsak rendkívül jellemző módon az életet és a halált összekötő sírfelirat vers. Ez a költemény egyáltalán nem szándékoltan, mindössze szép, megható,

15 SZABÓ Pál: *Papok, vasárnapok*, Budapest, Franklin Társulat, 1933, 28–29.

16 JÉKELY Zoltán: *Valkói temetés*, <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/JEKELY/jekely00001/jekely00022/jekely00022.html> (Letöltés: 2024. január 31.)

szívderítő véletlenként lett amerikai „modelljének”, Edgar Lee Masters könnyeket mosollyal vegyítő, bátran világhírűnek mondható sírvers-ciklusának vitathatatlanul méltó magyarvalkói párja.¹⁷ Egy olyan „iker-vers” ez, amely szinte szomszédvárra avatja a kis kalotaszegi falut és egy tengerentúli, Erdélytől távoli települést:

Sírfelirat

Imitt a vén Csukás csordás alussza
Krisztusában örökös álmait.
Hűn őrizé faluja barmait,
ötven évig a szemét be se hunyta!
De most immár békével alhatik,
ki sem zavarja vackán.

Ez a jussa.¹⁸

Magyarvalkó, 1933

Nekünk pedig, legyünk bár papok, vagy tanítók, az a jussunk, sőt, legszentebb kötelességünk, hogy ezzel a nemes örökséggel méltón gazdálkodjunk, sok lélek és sok ránk bízott elme javára.

BIBLIOGRÁFIA

- JANKÓ János: *Kalotaszeg magyar népe*, Budapest, Néprajzi Múzeum, 1993.
 JÉKELY Zoltán: *Medárdus*, Budapest, Franklin Társulat, 1938.
 JÉKELY Zoltán: A matrikula vallomása, in: Jékely Zoltán: *A Bárány Vére*, Budapest, Szépirodalmi, 1980, 104–112.
 MAKKAI Sándor: Az erdélyi szellem, *Protestáns Szemle*, 35(1926/3), 129–134.
 MASTERS, Edgar Lee: *A Spoon River-i holtak*, ford. és vál. Gergely Ágnes, Budapest, Európa, 1970.
 PÉNTÉK János: *A kalotaszegi népi himzés és szokáncse*, Bukarest, Kriterion, 1979.
 PETRÓCZI Éva: Czeglédi István, a kassai mártír prédikátor, in: PETRÓCZI Éva: *Prédikátorok és poéták*, Komárom, Szlovákai Református Keresztyén Egyház, 2015, 32–66.
 PETRÓCZI Éva: Muzsikáló, rézszárnyú égi hinták, Jékely Zoltán és a szakralitás, Mértékadó, 2018. szeptember 30.
 POMOGÁTS Béla: A hazatérés öröme és konfliktusai, Jékely Zoltán háborús éveit Kolozsváron, *Nyelvünk és kultúránk*, 43(2013/1–4), 13–28.
 SZABÓ Pál: *Papok, vasárnapok*, Budapest, Franklin Társulat, 1933.
 TARI Lujza: Vikár Béla nyomában Magyarvalkón, *Erdélyi Múzeum* 78(2016/2), 1–23.
 VASAS Samu – SALAMON Anikó: *Kalotaszegi ünnepek*, Budapest, Gondolat, 1986.

17 Edgar Lee MASTERS, *A Spoon River-i holtak*, ford. és vál. Gergely Ágnes, Budapest, Európa, 1970.

18 JÉKELY Zoltán: A vén csordás temetése – Sírfelirat, <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/JEKELY/jekely00001/jekely00023/jekely00023.html> (Letöltés: 2024. január 31.)